

Ռազմավարական եւ ազգային հետազոտությունների հայկական կենտրոն

Սեմինար-քննարկում

Կոսովոյի նախադեպը. Կիրառելի՞ է այն Արցախի դեպքում

Բացման խոսք

Սյուզաննա Բարսեղյան

ՌԱՀԿ հետազոտությունների համակարգող

Ռազմավարական եւ ազգային հետազոտությունների հայկական կենտրոնը (ՌԱՀԿ) 2008 թվականին շարունակում է Հայաստանի Հանրապետության ներքին եւ արտաքին քաղաքականությանը, տարածաշրջանային անվտանգությանն ու համագործակցությանը վերաբերող հիմնախնդիրների շուրջ քննարկումների շարքը:

Իրադարձությունները, որոնք տեղի են ունենում աշխարհի ցանկացած կետում, այս կամ այն չափով իրենց ազդեցությունն են ունենում Հայաստանի վրա, որոնք կարող են դրսևորվել տարբեր ձևերով: Հետագա դերակատարության եւ ազդեցության առումով նշանակալի է 2008թ.-ի փետրվարի 17-ին Կոսովոյի անկախացումը, ինչը կարող է շատ բան փոխել մյուս հակամարտությունների հետ կապված մոտեցումներում, որքան էլ հայտարարվի, թե Կոսովոյի դեպքն առանձնահատուկ է: Կոսովոյի անկախության հռչակումը կարող է ազդեցություն գործել նաեւ դարաբաղյան հակամարտության վրա: Կոսովոյի անկախացումն ամբողջ աշխարհում առաջացրել է հակամետ տրամադրություններ: Եվ դա ոչ միայն Ռուսաստանի եւ Արեւմուտքի հակասությունն է:

Եթե ԵՄ անդամ շատ երկրներ շտապել են ճանաչել Կոսովոյի անկախությունը, ապա նույն ԵՄ անդամ Իսպանիան հայտարարել է, որ չի ճանաչելու այն: Եթե Ադրբեյջանը, տազնապելով Արցախում Կոսովոյի նախադեպի կիրառման համար, դատապարտել է ինքնահռչակումը, ապա Թուրքիան, որ նմանատիպ խնդիր ունի, անմիջապես ճանաչել է այն: Ռուսաստանը զգուշացնում է, որ Կոսովոյի անկախացումը կարող է նախադեպ դառնալ տասնյակ այլ նմանատիպ էթնիկ տարածքների համար, եւ որ ինքն էլ կարող է ճանաչել Աբխազիայի, Հարավային Օսիայի եւ Մերձդնեստրի անկախությունը: Նախագահ Վլադիմիր Պուտինը հայտարարել է, որ Ռուսաստանը կտրականապես դեմ է Կոսովոյի միակողմանի ճանաչմանը: «Դա լուրջ վնասով է հղի միջազգային իրավունքի ողջ համակարգի համար, բացասական հետեւանքներով՝ ինչպես Բալկանների, այնպես էլ մոլորակի այլ տարածաշրջանների խաղաղության եւ կայունության համար», - ընդգծել է Պուտինը: «Կոսովոն շատ վտանգավոր միջազգային նախադեպ է, որն ամենաանկանխատեսելի հետեւանքները կունենա», - նշել է ՌԴ խորհրդի խոսնակ Սերգեյ Միրոնովը:

Միացյալ Նահանգները Կոսովոյի անկախացմամբ ձեռք է բերում Բալկաններում իր ամենամոլորակ եւ վստահելի դաշնակցին: ԱՄՆ պետդեպարտամենտի տարածած հաղորդագրության մեջ ասվում է, որ կոսովյան վարչակազմը ակնհայտ նվիրվածություն է ցուցաբերել Ահտիսարիի պլանի՝ «հեռուն գնացող դրույթների կատարմանը»: ԱՄՆ-ն վաղուց է այդ պլանը համարում Բալկաններում «տարածաշրջանային կայունության ամրապնդման լավագույն եղանակ, որն ինչպես Սերբիային, այնպես էլ Կոսովոյին հնարավորություն է տալիս ոտք դնել

Եվրաստլանտյան զարգացման ուղի»,- ասված է հաղորդագրությունում: ԱՄՆ նախագահ Զորջ Բուշը շնորհավորել է եւ դիվանագիտական հարաբերությունների հաստատումն խոստացել Կոսովոյին, իսկ պետքարտուղար Քոնդոլիզա Ռայսը հայտարարել է, որ Կոսովոյի անկախությունը «առանձնահատուկ դեպք է» եւ չի կարող նախադեպ համարվել աշխարհի մյուս տարածաշրջանների համար:

Նույն տեսակետն է պաշտպանում Եվրամիության նախագահ, Սլովենիայի արտգործնախարար Դմիտրի Ռուպելը՝ հայտարարելով, որ Կոսովոյի օրինակը եզակի է եւ չի կարող որպէս նախադեպ դիտարկվել: Իսկ ահա Եվրախորհրդի գլխավոր քարտուղար Թերի Դեիսը հայտարարել է, որ շատ դժվար է վաղօրոք ասել, թե Կոսովոյի անկախության հռչակումը ինչ ազդեցություն կունենա «սառեցված» հակամարտությունների, այդ թվում՝ Ղարաբաղյան հակամարտության վրա:

Կոսովոյի շուրջ ստեղծված իրադրության մասին Հայաստանը պաշտոնական դիրքորոշում կարտահայտի առաջիկայում՝ պատասխանելով նաեւ հարցին՝ արդյոք Կոսովոյի անկախության ճանաչումը կնպաստի՞ ԼՂ հակամարտության կարգավորմանը: Ղարաբաղյան հիմնախնդրի հետ կապված բանակցություններում հայկական կողմը պետք է ակտիվորեն օգտագործի այս նոր հանգամանքը: ԼՂՀ-ն շատ ավելի լուրջ հիմքեր ունի միջազգայնորեն ճանաչվելու, քան Կոսովոն, քանի որ վաղուց արդեն անկախ ու կայացած պետություն է: Ժամանակակից աշխարհում միջազգային ու տարածաշրջանային մակարդակներում տեղի ունեցող զարգացումներն ու փոփոխություններն ավելի ու ավելի են ազդում մեր ներքին ու արտաքին քաղաքականությունների վրա:

Ի՞նչ է խոստանում Հայաստանին ու տարածաշրջանին վերոնշյալ նախադեպը: Ի՞նչ դիրքորոշում պետք է հայտնի Հայաստանը Կոսովոն ճանաչել-չճանաչելու հարցում: Արդյոք պաշտոնական տեսակետի հապաղումը առավել նպատակահարմար է: Որքանով են նման եւ տարբեր երկու դեպքերը, եւ եթե զուգահեռներ անցկացնելու հարկ լինի, ապա ո՞վ է առավել պատրաստ անկախության (կայացած ինստիտուտներով, ժողովրդավարության աստիճանով, պատմաիրավական փաստարկներով եւ այլն). Արցախը, թե՞ Կոսովոն:

Ռազմավարական եւ ազգային հետազոտությունների հայկական կենտրոնը ձգտում է փորձագիտական քննարկման արդյունքում պարզել Հայաստանի եւ Արցախի փորձագետների, հասարակական, քաղաքական գործիչների, օտարերկրյա ներկայացուցչությունների մասնագետների պատասխանները այս եւ այլ հարցադրումներին՝ քննարկման մասնակիցներից ակնկալելով գործունե շահագրգռվածություն:

Նախադեպ, թե՞ երկակի չափանիշների եւս մեկ օրինակ

Ստեփան Սաֆարյան

ԱԺ պատգամավոր, «Ժառանգություն» խմբակցության քարտուղար

Զցանկանալով վերստին նկարագրել ԽՍՀՄ փլուզման ժամանակահատվածում Լեռնային Ղարաբաղի՝ օրինական չափանիշներով ապագադրութացումը եւ օրինակելի եղանակներով իր անկախության հռչակումը՝ անդրադառնամ այսօր Կոսովոյի թեմայի շրջանակներում կամ Կոսովոյի խնդրի շուրջ աշխարհում ստեղծված իրավիճակին:

Այն բանից հետո, երբ 2007թ. օգոստոսին Րաֆֆի Հովհաննիսյանը Ազգային ժողովում ներկայացրեց «Լեռնային Ղարաբաղի հանրապետության անկախությունը ճանաչելու

մասին» օրենքի նախագիծը, մենք՝ «Ժառանգություն» խմբակցության պատգամավորներս, միջխորհրդարանական կապերի ուղիներով հարցում ուղարկեցինք Եվրոպայի խորհրդին անդամակցող բոլոր երկրների խորհրդարաններին՝ խնդրելով նշել, թե օրինակ՝ Կոսովոն եւ ընդհանրապես նախկին Զարավալավիայից անջատված մյուս երկրներն ինչպե՞ս են ճանաչվել, եւ թե այդ գործում ինչպիսի՞ դերակատարություն են ունեցել տվյալ երկրների խորհրդարաններն ու գործադիր իշխանության մամինները: Ավելի քան 25 պետությունների կողմից ստացված պատասխաններում ակնհայտ էր հետեւյալը. որեւէ պետության կողմից այս կամ այն երկրի անկախության ճանաչման գործընթացը միջազգային իրավունքում եւ, ընդհանրապես, ներպետական իրավունքում, ըստ էության, չկանոնակարգված խնդիր է եւ ավելի շատ կախված է քաղաքական որոշումներից:

Կարծում եմ՝ լսարանին կհետաքրքրի նաեւ իսրայելական կողմի պատասխանը, որում մասնավորապես ասվում է, որ «ճանաչելու կամ չճանաչելու հարցը բացարձակ քաղաքական որոշում է՝ կախված Իսրայել պետության քաղաքական իշխանության եւ աշխարհասփյուռ հրեական համայնքի կամքից»:

Այսպիսով, կարող ենք եզրակացնել, որ միջազգային իրավունքը հստակ չի կանոնակարգում որեւէ պետության անկախության ճանաչման կամ չճանաչման գործընթացը: Միավորված ազգերի կազմակերպությունն, անշուշտ, բազմաթիվ զեկույցներ ու հանձնարարականներ ունի միակողմանի ճանաչման ակտերի վերաբերյալ, սակայն, դրանով հանդերձ, խնդիրը լուծում չի ստանում: Այնուամենայնիվ, որո՞նք են պետությունների միջազգային ճանաչման չափանիշներները.

1. դե ֆակտո գոյություն ունեցող պետությունը կամ պետականաման միավորումը պետք է ունենա պաշտպանվող տարածք՝ դրա արդյունավետ, օրինական վերահսկողությունն ու պաշտպանությունը ապահովող իշխանություններով,
2. մշտական բնակչություն,
3. դե ֆակտո գոյություն ունեցող պետության կամ պետականաման միավորման կողմից միջազգային հարաբերությունների ասպարեզ մտնելու կարողություն, ասել է թե՛ յուրաքանչյուր նման կազմավորում, հայտ ներկայացնելով իր ճանաչման համար, պետք է ոչ միայն բավարարի նշյալ եւ մի շարք այլ չափանիշներ, այլեւ դրա հետ միասին միջազգային հանրության շրջանակներում կարողանա հասունացնել ճանաչումների շղթայի համար բավարար քաղաքական մթնոլորտ:

Այս ամենից հետո ակնհայտ է, որ Կոսովոյի անկախացման գործընթացում վերհանելի են հետեւյալ երկու միտումները. նախ՝ Կոսովոն, իբրեւ դե ֆակտո գոյություն ունեցող պետություն, իբրեւ պետականաման միավորում՝ կառուցողականորեն պատրաստակամություն հայտնեց մասնակցելու խնդրի խաղաղ բանակցային կարգավորմանը՝ հող նախապատրաստելով, որպեսզի միջազգային հանրությունը, դիտարկելով յուրաքանչյուր առանձին կողմի վարքագիծը, «տրամաբանական» կամ «անտրամաբանական» որակի դրանցից յուրաքանչյուրի պահվածքը: Մի կողմ թողնելով Սերբիային «անտրամաբանական պահվածք» վերագրելու գնահատականի հիմնավորվածությունը՝ հիշեցնեմ 2007թ. վերջին, եթե չեմ սխալվում, դեկտեմբերին, դրան հաջորդած Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների նախագահի հայտարարությունը առ այն, որ եթե Սերբիան չհամաձայնվի խնդրի կարգավորմանը, Կոսովոյի անկախությունը կարող է ճանաչվել միակողմանիորեն: Արդեն 2008թ. փետրվարին

Կոսովոյի խորհրդարանը հրապարակեց իր հայտնի որոշումը, որին էլ տրամաբանորեն հաջորդեց ճանաչումների շղթան:

Կոսովոյի անկախության ճանաչման փաստն արդեն իսկ կայացած իրողություն է, եւ չնայած ակնհայտ տարակարծություններին անգամ միմյանց հետ սերտորեն համագործակցող Թուրքիայի ու Ադրբեջանի միջեւ (հասկանալի է, առաջինի պարագայում դրված է Կիպրոսի ճանաչման խնդիրը, երկրորդի դեպքում՝ Լեռնային Ղարաբաղի) ու արտասահմանյան փորձագետների շեշտված պնդումներին առ այն, որ Կոսովոն չի կարող նախադեպ հանդիսանալ որեւէ այլ հակամարտության կարգավորման համար՝ այդուհանդերձ պարզ է, որ աշխարհում ստեղծված քաղաքական իրողությունն ինքնին, կամա թե ակամա, իր հետքն ու ազդեցությունն է թողնում դե ֆակտո կայացած պետությունների ճանաչման հետագա գործընթացի վրա: Բնականաբար, Աբխազիայի, Մերձդնեստրի եւ ռուսների ներկայացրած հայտերը արդեն իսկ սեփական անկախությունը ճանաչելու մասին տեղավորվում են այդ հոսանքում՝ հետեւյալ հարցի շրջանակներում. եթե մյուսներին կարելի է, ապա ինչո՞ւ ոչ մեզ...

Ցավոք սրտի, ստիպված են մտահոգությունս արտահայտել ԶԶ պաշտոնական շրջանակների եւ, թույլ տվեք ինձ ասել, նաեւ Լեռնային Ղարաբաղի կողմից տարվող քաղաքականության վերաբերյալ: Ընդ որում, պաշտոնական Երեւանը իր վարած քաղաքականության արդյունքում ոչ միայն բաց է թողնում Լեռնային Ղարաբաղի խնդրում Կոսովոյի նախադեպի կիրառումը, այլեւ հանդես է գալիս, ըստ իս, բավական մտահոգիչ, եթե չասենք վտանգավոր, հայտարարություններով այն մասին, թե Կոսովոն չի կարող նախադեպ լինել՝ միանգամայն այլ ճանապարհով գնալու սեփական պատրաստակամությունը հայտնելով: Զորօրինակ՝ հիշենք վարչապետ Սերժ Սարգսյանի հայտարարությունը, թե Հայաստանը պատրաստ է ճանաչել Ադրբեջանի տարածքային ամբողջականությունը, եթե վերջինս ճանաչի Լեռնային Ղարաբաղի ինքնորոշման իրավունքը: Այսինքն՝ խոսքը վերաբերում է ոչ թե Լեռնային Ղարաբաղի անկախության ճանաչման, այլ սոսկ ինքնորոշման սկզբունքի կիրառության հարցին:

Ավարտելով խոսքս՝ կցանկանայի շեշտել, որ ոչ թե Կոսովոն պետք է ներկայացվի որպես նախադեպ Լեռնային Ղարաբաղի խնդրի կարգավորման համար, այլ Լեռնային Ղարաբաղի դե ֆակտո եւ դե յուրե անկախացման գործընթացն ինքն է նախադեպ դարձել Կոսովոյի համար, մի բան, որն, ըստ էության, շիկացավ 90-ականների սկզբին եւ իր հանգուցալուծումը ստացավ արդեն 2007-2008 թվականներին: Բնականաբար, այս պարագայում մենք նաեւ հակասություններ չունենք մեր ռազմավարական դաշնակիցների հետ, քանի որ, իսկապես, իբրեւ բարդագույն եւ անշրջելի հակամարտության օրինակ, Լեռնային Ղարաբաղն ինքնին արդեն իսկ նախադեպ է ոչ միայն Կոսովոյի, այլեւ բազմաթիվ այլ հակամարտությունների համար: Ըստ էության, Հայաստանի Հանրապետությունն ինքը ակտիվ նախաձեռնության միջոցով միջազգային հանրության շրջանակներում պետք է նպաստի այն քաղաքական տրամադրությունների հասունացմանը, որոնք կարող են Լեռնային Ղարաբաղի պարագայում բերել նույնափսի հաջողության, ինչպես եղավ Կոսովոյի դեպքում:

Սա ասում են արդեն ոչ միայն որպես փորձագիտական եզրահանգում, այլ նաեւ որպես «Ժառանգություն» կուսակցության դիրքորոշում: Մենք բազմիցս նշել ենք, որ հակամարտությունների կարգավորման ընթացքում չպետք է կիրառվեն երկակի չափանիշներ, հակամարտության հիմքում ընկած պատճառները եւ անգամ լուծման տանող ընթացակարգերը կարող են, անշուշտ, տարբերվել, բայց ակնհայտ է նաեւ, որ գոյություն ունեն անշրջելի լուծումներով հակամարտություններ, ինչպես Կոսովոն, Լեռնային Ղարաբաղը, որոնց դեպքում վերադարձը նախկին իրողություններին

օբյեկտիվ եւ սուբյեկտիվ պատճառներով այլեւս անհնար է: Մյուս կողմից՝ կարծում ենք, որ Հայաստանը, իբրեւ միջազգային հանրության մի մաս, պետք է ճանաչի Լեռնային Ղարաբաղի անկախությունը եւ այդպիսով առաջին քայլն անի միջազգային ճանաչման գործընթացում:

Հայացք Երեւանից. Կոսովոն ճանաչել-չճանաչելու հարցում Հայաստանի դիրքորոշումը

Արման Մելիքյան

ԼՂՀ նախկին արտգործնախարար

Ես կիսում եմ այն տեսակետը, որ բոլոր այս հակամարտությունները գտնվում են շատ հստակ եւ որոշակի շահերի ոլորտում, շահեր, որոնք տարբեր հակամարտությունների դեպքում տարբեր են: Այդ տարբերությունն էականորեն դրսևորվում է նրանում, թե որքանով է միջազգային հանրությունը պատրաստ ճանաչելու, ասենք օրինակ, Աբխազիայի, Լեռնային Ղարաբաղի կամ Կոսովոյի անկախությունը: Այս պարագայում միջազգային հանրության պատրաստակամությունն էլ է տարբեր, ոչ հավասարազոր: Մենք պետք է նախելառաջ հասկանանք, թե առհասարակ ինչու են այդ տարբերությունը:

Ընդհանրապես իրավականությունը եւ միջազգային իրավունքը կոչվածը արդեն իսկ կայացված քաղաքական որոշումները սպասարկելու նպատակ ունի: Եվ այդ է պատճառը, որ ցանկացած նմանօրինակ խնդիր կարող է դիտարկվել 2, 3,..., 10 տեսանկյուններից եւ ըստ այդմ իրավաբանորեն հիմնավորվել:

Միանգամայն համաձայն եմ նախորդ բանախոսի այն պնդման հետ, թե նախելառաջ Հայաստանը պետք է ճանաչի Լեռնային Ղարաբաղի անկախությունը: Անկախությունը, եւ ոչ թե ինքնորոշման իրավունքը, քանի որ վերջինս Ղարաբաղի ժողովուրդը բոլոր օրինական քայլերով, այդ թվում միջազգային իրավունքի դրույթներով, արդեն իսկ իրականացրել է: Մյուս կողմից որոշակի տրամաբանություն եմ տեսնում ընդդիմախոսների այն պնդումների մեջ, թե եթե անգամ ՀՀ-ն չի ճանաչում ԼՂ-ի անկախությունը, ինչո՞ւ պետք է դա անի միջազգային հանրությունը: Սխալված չեմ լինի, եթե ասեմ, որ նման տրամաբանությունը բխել է բանակցային ողջ գործընթացի տրամաբանությունից՝ դեռեւս 1990-ականների սկզբներից, երբ հայկական կողմերն, ըստ էության, պատրաստ էին գնալ որոշակի առետրի՝ որպես դրա առարկա ունենալով տարածքները: Մինչդեռ տարածքների շուրջ մենք որեւէ առելուոր անելու խնդիր չունենք: Բազմիցս ասել եմ, որ մենք ունենք 500 հազար փախստականներ, ովքեր պետք է ապրեն Լեռնային Ղարաբաղի հանրապետության իրավատիրություն գտնվող տարածքում, այդ թվում նաեւ, այսպես կոչված, անվտանգության գոտում եւ ազատագրված տարածքներում:

Հայաստանն այսօր մեկ խնդիր ունի՝ ճանաչել ԼՂՀ անկախությունը եւ նրա հետ բանակցային գործընթաց սկսել փոխադարձ սահմանների հստակեցման շուրջ: Այս առումով Կոսովոյի օրինակն, անշուշտ, մեզ շատ լավ հնարավորություն է տալիս, նաեւ միջազգային նախադեպային իրավունքի տեսանկյունից: Այս մոտեցումը միանգամայն հիմնավոր է, եւ, կարծում եմ, որ թե՛ Հայաստանը, թե՛ Լեռնային Ղարաբաղը պետք է շարժվեն այս ուղղությամբ: Մյուս կողմից՝ Լեռնային Ղարաբաղն իր հերթին պետք է ընդունի մի շարք օրենսդրական ակտեր, այդ թվում ԼՂՀ 500 հազար ադրբեջանահայությանը ավտոմատ կարգով քաղաքացիություն շնորհելու վերաբերյալ: Վերջին քայլը կնպաստի, որպեսզի մարդը, անհատը, որպես

քաղաքացի, կապվի պետությանը, տարածքը, որպես սեփականություն, կկապվի քաղաքացուն եւ, փաստորեն, հարցն այդ տեսանկյունից մեր մասով իրավական նորմերի համաձայն կփակենք: Վերջին հաշվով արդեն 20 տարի է, ինչ մենք չենք կարողանում գոնե ինքներս մեզ համար պարզել՝ ԼՂՀ-ն անկախ պետություն է, թե՞ ՀՀ մաս է: Այնինչ պատասխանը միանշանակ է. ԼՂՀ-ն անկախ պետություն է՝ իր այսօրվա սահմաններով եւ հանրապետության անքակտելի մաս հանդիսացող տարածքով: Նրանք, ովքեր խոսում են, որ ԼՂՀ-ն Հայաստանի մաս է, պետք է նկատի ունենան, որ այդ դեպքում Հայաստանի մաս կկազմի միայն ԼՂԻՄ տարածքը: Նշեմ, որ հայկական բանակցող կողմերն, ըստ էության, հենց այդպես էլ ընդունում են բանակցային գործընթացը՝ երբեւէ չխոսելով Շահումյանի շրջանի եւ Գետաշենի մասին, իսկ այսօրվա տարածքը, եթե չհաշվենք ազատագրված տիրույթները, հենց ԼՂԻՄ տարածքն է: Ուստի եկեք մոռանա՞նք բոլոր երկիմաստությունները եւ միանշանակ ու հստակ արտահայտենք մեր կարծիքն այս թեմայի շուրջ: ԼՂՀ-ն անկախ պետություն է, որը համալրման իրավունքով, ինչպես եւ ժամանակակից Ադրբեջանը, ստեղծվել էր Խորհրդային Ադրբեջանի տարածքում: ԼՂՀ-ն Ադրբեջանի հետ իր խնդիրներն ունի, ՀՀ-ն՝ իր: Այս առումով երեք կողմերն էլ միասին խոսելու բան ունեն, բայց անհրաժեշտ է, որպեսզի ՀՀ-ն հստակ արտահայտի իր դիրքորոշումը: Մեր այս երկատված, անորոշ վիճակը պարզապես անընդունելի է: Եթե մենք չվարենք նախաձեռնող քաղաքականություն, ստիպված ենք անընդհատ ենթարկվել այլոց նախաձեռնություններին՝ անընդհատ հանդես գալով պարտվողական դիրքերից ու արդարացումներով:

Եվ, ուրեմն, ՀՀ-ն պետք է ճանաչի Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության անկախությունը, ճշգրտի սահմանները, ողջ ծավալով դիվանագիտական հարաբերություններ հաստատի եւ այդկերպ փորձ կատարի աշխարհի մյուս պետություններին առաջարկել նույնը անել, մանավանդ, վստահ եմ, որ այսօր դրա կողմնակիցները կգտնվեն:

Ո՞վ է ավելի պատրաստ անկախության. զուգահեռներ Արցախի եւ Կոսովոյի միջեւ

*Շավարշ Քոչարյան
ԱԺԿ նախագահ*

Հարցադրման շրջանակներում կցանկանայի խոսել Արցախի եւ Կոսովոյի միջեւ առկա տարբերությունների մասին: Դրանցից առաջինը իրավական կողմն է: Արցախի դեպքում մենք ունենք ինքնորոշման իրավունքի անթերի իրականացում, ինչը մեզանում, ցավոք սրտի, շատ անգամներ մոռացվում, անտեսվում է: Խորհրդային Միությունում նրա գոյության վերջին տարիներին ընդունվեց ԽՍՀՄ կազմից Խորհրդային պետությունների դուրս գալու խնդիրը կարգավորող հատուկ օրենք, համաձայն որի՝ եթե որեւէ միութենական հանրապետություն հռչակում էր իր անկախությունը կամ գործընթաց է սկսում այդ ուղղությամբ, ապա վերջինիս տարածքում գտնվող ցանկացած ինքնավար միավորում եւ/կամ հոծ, կոմպակտ բնակվող այլ ազգերի ներկայացուցիչներ սեփական բախտը ինքնուրույն որոշելու իրավունք էին ստանում:

1991թ. օգոստոսի 30-ին Ադրբեջանը Խորհրդարանի մակարդակով հռչակեց իր անկախությունը: Ուշագրավ է նման պայմաններում առաջացած անտրամաբանական իրավիճակը, քանի որ մինչ այդ Ադրբեջանի ժողովուրդը ԽՍՀՄ պահպանման հանրաքվեում կողմ էր արտահայտվել ԽՍՀՄ կազմում Ադրբեջանի մնալու հարցի շուրջ: Այսինքն՝ իր օգոստոսյան հայտարարությամբ օրենսդիր մարմինը

հակասության մեջ էր մտնում ժողովրդի արդեն արտահայտած կամքի հետ: Հիշեցնեն, որ Լեռնային Ղարաբաղը, ԼՂ-ի ժողովուրդը ԽՍՀՄ պահպանման հանրաքվեի չեն մասնակցել, ճիշտ այնպես, ինչպես չեն մասնակցել Հայաստանը, Մերձբալթյան երկրները, Վրաստանը: Լեռնային Ղարաբաղի Գերագույն խորհուրդը օգոստոսի 30-ից անմիջապես հետո՝ արդեն սեպտեմբերի 2-ին, հռչակում է իր անկախությունը՝ արդեն որպես Հանրապետություն: Հայտնի է, որ ԽՍՀՄ հանրապետությունների անկախության հանրաքվեն տեղի է ունեցել 1991թ. դեկտեմբերի 10-ին: Հիշեցնեն, սակայն, որ Ադրբեջանի հանրապետության անկախության հանրաքվեն տեղի ունեցավ քիչ ավելի ուշ: Ըստ էության, 1991թ. վերջին 1992թ. սկզբին տեղի ունեցած խորհրդային միության փլուզումով նախկին Ադրբեջանական ԽՍՀ տարածքում, միջազգային իրավունքի եւ այն ժամանակ դեռեւս գործող խորհրդային պետության օրենքների համաձայն, ձեւավորվեցին երկու իրավահավասար, անկախ պետություններ՝ ի դեմս Ադրբեջանի եւ Լեռնային Ղարաբաղի հանրապետությունների: Հետեւաբար՝ հայկական կողմը, այո՛, ճանաչում է Ադրբեջանի տարածքային ամբողջականությունը՝ բայց միայն ելնելով այն հանգամանքից, որ այդ տարածքում կան երկու իրավահավասար պետություններ: Ցավոք սրտի, անթերի իրականացված այս գործընթացը մեզանում պատշաճ ձեւով չի ներկայացվում, չի մատուցվում:

Իր անկախության ճանաչմանը ձգտող ցանկացած ժողովուրդ նախելառաջ պետք է ապացուցի բոլորին, որ ինքը պատրաստ, ունակ եւ ի վիճակի է ապահովելու սեփական անկախությունը: Այս առումով հարկ են համարում Կոսովոն եւ Ղարաբաղը համեմատել հետեւյալ տեսանկյուններից.

1. պաշտպանվելու ընդունակություն. Ղարաբաղը դա իրականացրել է ինքնուրույն, որոշ դեպքերում, իհարկե, Հայաստանի աջակցությամբ, իսկ Կոսովոն՝ միանշանակ միջազգային ուժերի միջոցով, որոնք իրականացրին վերջինիս ինքնորոշման խնդիրը եւ մինչ այժմ էլ դեռ այնտեղ են տեղակայված,
2. երկրի կառավարում, քաղաքական իշխանություններ. Ղարաբաղում այս ողջ համակարգը անթերի ձեւով կայացած է, ինչը ենթադրում է պարբերաբար իրականացվող ընտրություններ բոլոր մակարդակներով, ինչպես օրինակ տեղական ինքնակառավարման մարմինների, խորհրդարանական, նախագահական ընտրություններ, որոնց կայացմանը չեն խոչընդոտել անգամ ռազմական գործողությունները եւ արտակարգ դրությունները: Ավելին՝ դիտորդները եւ/կամ դիտորդական խմբերը բազմիցս արձանագրել են, որ այդ ընտրություններն իրենց մակարդակով էապես տարբերվում են տարածաշրջանում անցկացված բոլոր ընտրություններից՝ մասնավորապես, եւ ԱՊՀ տարածքում՝ ընդհանրապես: Սա նշանակում է, որ Ղարաբաղում կա պարբերաբար անցկացվող, արդար ընտրությունների արդյունքում ձեւավորվող իշխանություն եւ բանակի նկատմամբ քաղաքացիական վերահսկողություն: Վերջին հանգամանքը խիստ կարեւոր է ոչ միայն Կոսովոյի հետ գուգահեռներ անցկացնելու տեսանկյունից, որտեղ նշված ինստիտուտների կայացումը, փաստացի ղեկավարումը եւս իրականացվում է արտաքին ուժերի կողմից, այլեւ փաստացի ունեցած անկախությունը կորցրած եւ սոսկ դաշտային հրամանատարների երկրի վերածված Չեչնիայի օրինակին չհետեւելու տեսանկյունից:

Ղարաբաղ-Կոսովո խնդիրներում հաջորդ տարբերությունը ֆինանսական հարթության մեջ է: Եթե Կոսովոն, այսպես կոչված, միջազգային հանրությունից ստացել է 3 մլրդ եվրոյի հասնող հսկայական գումար, ապա Ղարաբաղի իշխանությունը որեւէ ձեւով նման օգնություն չի ստացել: Ավելին՝ Ղարաբաղը միանգամայն ինքնուրույն է ապահովում իր ֆինանսավորման խնդիրը,

ինքնաֆինանսավորումը: Այո՛, Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունը դոտացիաներ է ստանում ՀՀ բյուջեից, բայց եթե մենք հաշվարկենք այն գումարները, որոնք ստանում է ՀՀ-ն ԼՂՀ-ի փոխարեն՝ կապված մաքսերի հետ եւ այլն, պարզ է դառնում, որ ՀՀ կողմից Ղարաբաղի դոտացիոն ֆինանսավորումը վերջինիս համար էական նշանակություն ունենալ չի կարող:

Հաջորդ տարբերությունը ժողովրդավարության ցուցանիշն է: Ըստ ցուցանիշների՝ Հայաստանը ավելի ժողովրդավարական է, քան Ադրբեջանը: Ինչ վերաբերում է Սերբիային, ապա այն ամենաժողովրդավարականն է ԵՄ ոչ անդամ պետությունների շարքում եւ զիջում է միայն արդեն իսկ ԵՄ անդամ Բուլղարիային եւ Ռումինիային: Ժողովրդավարության հաստատման ուղղությամբ Սերբիայում ընթացող գործընթացն ուղղակի ապշեցուցիչ է, քանզի վերջին երեք տարիների ընթացքում Սերբիան արդեն իսկ առաջատար է ԵՄ ոչ անդամ պետությունների մեջ: Այսպիսով, ի դեմս Սերբիայի եւ Կոսովոյի՝ մենք գործ ունենք մի կողմից կիսակայացած ժողովրդավարական պետության, մյուս կողմից՝ կիսակայացած անձնիշխանական միավորման հետ: Դիտարկելով այդ հնարավոր հակասությունները Ղարաբաղի եւ Ադրբեջանի միջեւ, ակնհայտ է դառնում, որ համաձայն վերջին ցուցանիշների՝ Ադրբեջանը հավակնում է բռնապետության, այսինքն՝ կայացած անձնիշխանական պետության կարգավիճակին՝ ի թիվս Բելառուսի, Ուզբեկստանի, Ղազախստանի: Եվ դա նկատելի է Եվրոպայի խորհրդի անդամ, Եւ առջեւ որոշակի պարտավորություններ ստանձնած պետության համար: Որքան էլ որ ԼՂ հանրապետության՝ ՀՀ համեմատ ավելի ժողովրդավար լինելու գնահատականները վիճարկելի թվան, ակնհայտ է մի բան. ԼՂՀ-ն ավելի ժողովրդավարական է, քան Ադրբեջանի հանրապետությունը:

Կարծում եմ, որ դեռ կգտնվեն փորձագետներ, ովքեր կնշեն մի շարք այլ առավելություններ, որն ունի Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունը միջազգային ճանաչման տեսանկյունից, բայց Կոսովոյի դեպքում մենք տեսնում ենք մի գործընթաց, Արցախի դեպքում՝ մեկ այլ:

Ադրբեջանին բավական ձեռնտու է Ղարաբաղյան հիմնահարցը ներկայացնել որպես զուտ տարածքային վեճ իր եւ Հայաստանի միջեւ, այլ ոչ թե որպես ինքնորոշման խնդիր, քանզի այս պարագայում հարցը տեղափոխվում է միանգամայն այլ իրավական հարթություն: Ցավոք, հայկական քաղաքական շրջանակները շատ հաճախ իրենք են նպաստում նման ստահոդ պատկերացման ձեւավորմանը:

Բացի դրանից, մի՞թե Ալբանիան պակաս շահագրգիռ է Կոսովոյի հարցում, քան Հայաստանը՝ Ղարաբաղի: Իհարկե, ոչ: Այդ դեպքում ինչո՞ւ Ալբանիան որեւէ բանակցային գործընթացում ներգրավված չէ: Այս ասելով՝ բնավ նկատի չունենմ, որ Հայաստանն էլ պետք է բացակայի բանակցային գործընթացից, Հայաստանը եւս ներգրավված կողմ է, բայց բուն հակամարտությունը, կոնֆլիկտը Ադրբեջան-Ղարաբաղ դաշտում է: Ո՛չ ԼՂՀ կարգավիճակի, ո՛չ էլ տարածքների հարցը երբեք ու երբեք չպետք է հանդիսանա ՀՀ իշխանությունների կամ քաղաքական ուժերի քննարկումների ու շահարկումների առարկա: Այս հանգամանքը հաշվի առնելով՝ մենք հարգում ենք ԼՂՀ ժողովրդի ինքնորոշման իրավունքը եւ ընդունում ենք, որ ԼՂՀ-ն փաստացի կայացած պետություն է, որը, վերջիվերջո, իր սեփական տարածքային խնդիրներն ունի Ադրբեջանի հետ: Բանակցային գործընթացում Հայաստանը երբեք ինքն իրենով չպետք է ղեկավարվի. չընդունելով Ղարաբաղի հանրապետության փաստացի կայացած անկախությունը՝ Ադրբեջանը կասկածի տակ է դնում այն, իսկ ՀՀ-ն իր լռությամբ միայն ջուր է լցնում հակառակորդի ջրաղացին:

Ինչ վերաբերում է Կոսովոյի ճանաչմամբ ստեղծված նոր աշխարհաքաղաքական իրավիճակին, ասեմ, որ մենք պետք է վաղուց պատրաստ լինեինք դրան, ընդ որում՝

ոչ թե վերջին մի քանի ամիսների, այլ տարիների ընթացքում, քանի որ իրադարձությունների զարգացումը տանում էր հենց դրան: Իսկ այսօր արդեն իսկ Կոսովոյի՝ ԵՄ անդամ դառնալու հայտարարություններ են հնչում՝ անտեսելով ՄԱԿ-ին անդամակցությունը: Իսկ ո՞ւր մնացին ժողովրդավարական չափանիշները: Փաստորեն, եթե մինչ այդ Բալկանյան տարածաշրջանի երկրները ո՛չ հարեւանության ծրագրում էին, ո՛չ թեկնածու երկրների կարգավիճակում, ապա այսօր, թվում է, նրանք բոլորն էլ մոտեցել են անդամակցությանը: Փաստորեն, Եվրոպան ԵՄ անդամակցության ճանապարհով փորձում է փակել Եվրոպական եւ ինչու ոչ, նաեւ համաշխարհային անվտանգությանը սպառնացող թեժ կետերից մեկը՝ Բալկանյան տարածաշրջանը, որը Մերձավոր Արեւելքի երկրների հետ բնորոշվում է մշտապես անցումային իրավիճակով, անկայունություններով, պայթյուններով:

Այսօր մենք հայտնվել ենք մի իրավիճակում, երբ փորձարկվում է հայկական երկու պետությունների ներուժը, արտաքին ճնշումներին դիմակայելու ներուժը: Այսօր թե՛ մենք, թե՛ միջազգային հանրությունն ունի մեկ ցանկություն՝ կարգավորել դարաբաղյան հիմնահարցը, եւ այս տեսանկյունից սխալ է պնդել Միացյալ Նահանգների հայկական կամ հակահայկական քաղաքականության մասին դրույթները: Իսկ հարցը կարող է կարգավորվել կա՛մ փոխզիջման ճանապարհով, կա՛մ թույլի հաշվին, եւ ներկայումս փորձարկվում է հայկական կողմի թուլությունը: Այդուհանդերձ, անթույլատրելի է հիմնահարցի լուծումը ուժային ճանապարհով՝ չնայած նրան, որ այսօր ադրբեջանական կողմն ակտիվ քարոզչական աշխատանք է տանում ռազմական գործողությունների եւ հնարավոր հարձակման նախապատրաստման ուղղությամբ, եւ որ ադրբեջանա-թուրքական մամուլում բավական հաճախ վկայակոչվում է քրդական բազաների գոյությունը Լեռնային Ղարաբաղի տարածքում:

Բանակցությունները սկսելով առաջարկված հետեւյալ դրույթների հիման վրա, այն է՝ 1) Ադրբեջանի տարածքային ամբողջականություն, բայց առանց Լեռնային Ղարաբաղի, 2) ինքնորոշում, բայց ԼՂԻՄ տարածքով, 3) Ղարաբաղը չի կարող լինել անկախ, այսօր իսկ եռանախագահների վերջին հայտարարությունը այդ ամենը ջնջելու եւ Ադրբեջանի համար նպաստավոր ու հայկական կողմի համար անբարենպաստ մի գործընթաց սկսելու փորձ է: Մեր գերխնդիրն է՝ անել այնպես, որ բանակցային գործընթացում մեր վիճակն էլ ավելի չվատանա: Դրա համար կան որոշակի քայլեր, որոնք պետք է արվեին նախապես եւ քայլեր, որոնք պետք է արվեն հիմա:

Չարցուպատասխան

Էդվարդ Անտինյան

Չայաստանի ազատական առաջադիմական կուսակցության քաղխորհրդի քարտուղար

Ո՞ր տարածքներում նկատի ունենք ՀՀ կողմից ԼՂՀ անկախության ճանաչումը՝ ԼՂԻՄ, թե՛ նրա մոտակայքի, այսօր՝ դեռեւս բանակցությունների ընթացքում, խոսելով այդ մասին: Եթե Կոսովոյի եւ Կիպրոսի դեպքում խոսքը գնում է կոնկրետ աշխարհագրական տարածքի մասին, ապա Ղարաբաղի դեպքում բանակցությունների արդյունքում է, որ պետք է պարզվի, թե ինչ կարգավիճակով Ղարաբաղը պետք է ստանա անկախություն: Արդյոք դուք ունե՞ք այդ բանաձեւը:

Ստեփան Սաֆարյան

Լեռնային Ղարաբաղի ժողովուրդն ինքն է որոշում իր տարածքը եւ սահմանները: Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունը դե ֆակտո կայացած, պետություն է: Այս ասելով՝ նկատի ունենմ ոչ միայն օրինական ճանապարհով ընտրությունների արդյունքում ձեւավորված դե ֆակտո իշխանությունները, այլ նաեւ այն տարածքը, որի վրա այդ իշխանություններն իրականացնում են վերահսկողություն եւ էֆեկտիվ կառավարում: ԼՂՀ-ն ինքն է ուրվագծել իր սահմանները, մենք որեւէ կերպ նրանց ինչ-որ սահմաններ պարտադրելու կամ նրանց փոխարեն այդ հարցում ինչ-որ բան որոշելու իրավունք չունենք: Խոսելով ՀՀ կողմից ԼՂՀ անկախության ճանաչման մասին՝ նկատի ունենք այն սահմանները, որում կայացել է այդ պետությունը եւ այն պետությունը, որը կայացել է այդ սահմաններում: Բացի դրանից, եկե՛ք չմոռանանք, որ Հայաստանը ոչ միայն հակամարտության մեջ ներքաշված կողմ է, այլ նաեւ միջազգային հանրության անդամ, միջազգային իրավունքի լիիրավ սուբյեկտ:

Արման Մելիքյան

Ինչպես արդեն նշեցի իմ ելույթում, ՀՀ-ն պետք է անցնի ԼՂՀ միակողմանի ճանաչման գործընթացին՝ թե՛ դիվանագիտական հարաբերություններ հաստատելով, թե՛ փոխադարձ սահմանները հստակեցնելով: Գիշտ է, այստեղ բազմիցս արծարծվեց հարցի իրավական կողմը, բայց միջազգային իրավունքը եւ իրավունքն ընդհանրապես օժանդակ մի բան է, որը թույլ է տալիս իրավականորեն հիմնավորել արդեն իսկ ձեւավորված քաղաքական իրողությունները: Ղարաբաղի դեպքում մեր իրողությունն արդեն իսկ ձեւավորվել է, եւ մենք պետք է այն հասցնենք իրավական վերջակետին: Թե՛ դիվանագիտական, թե՛ իրավական առումով մեր քայլերը հիմնավորված են, բայց պետք է հաշվի առնենք, որ մենք նաեւ գործ ունենք միջազգային լուրջ շահերի հետ, որոնք այսօր բաժանված են: Կան շահեր, որոնք պահանջում են տարածքի հանձնում եւ խաղաղության հաստատում, բայց կան նաեւ այնպիսիք, որոնք կտրականապես դեմ են տարածքային ստատուս քվոյի փոփոխությանը: Ահա հենց այս շահերի ներսում է, որ մենք պետք է գործենք՝ միաժամանակ հստակ հասկանալով մեր սեփական շահը: Իսկ տարածքների հանձնումը, վստահ եմ, մեր շահերից չի բխում՝ հատկապես երբ կան մեզ սատարող միջազգային շահեր:

Շավարշ Քոչարյան

Կարծում եմ, 2006թ. դեկտեմբերի 10-ին վերահաստատված ԼՂՀ սահմանադրությունը տալիս է հնչած հարցի պատասխանը: Չնայած նրան, որ ԼՂՀ-ն ամենաժողովրդավարականն է ամբողջ տարածաշրջանում՝ մինչ նրա միջազգային ճանաչումը եւ սահմանների հստակեցումը Լեռնային Ղարաբաղը փաստացի այն սահմաններում է, ինչ ժամանակին ԼՂԻՄ մարզը: Այս տեսանկյունից ցանկացած հարցում մենք պետք է մոռանանք տարածք հասկացությունը: Տարածքների հարցը Ղարաբաղի մասով է, ուստի նա էլ պետք է դրանք հռչակի, սահմանի: ՀՀ խնդիրը կապված է ԼՂՀ ճանաչման հարցի հետ, եւ մենք պետք է դա այնպես անենք, որպեսզի առավելագույնս ստանանք դրա դրական պտուղները:

Թաթուլ Հակոբյան

ՌԱՀՀԿ ավագ փորձագետ

1992թ. մարտի 24-ին ՀՀ-ն Հելսինկիում իր համաձայնությունը տվեց առ այն, որ Ղարաբաղյան հիմնահարցը լուծվի Մինսկի խմբի խորհրդածողովի շրջանակներում: Սա, փաստորեն, Հայաստանի կողմից միջազգայնորեն ստանձնած

պարտավորություն է: Այսպիսով՝ ՀՀ կողմից ԼՂՀ անկախության ճանաչումն արդյոք չի՞ ընկալվի որպես միակողմանի քայլ եւ այդ պարտավորության խախտում, եւ երկրորդ՝ եթե մենք արդեն ճանաչում ենք անկախությունը, ապա այլեւս ինչի՞ շուրջ ենք բանակցում:

Արման Մելիքյան

Հելսինկյան համաձայնությունը վերաբերում է ոչ միայն Հայաստանին, այլեւ Ադրբեջանին, բայց վերջինս այսօր արդեն շատ հստակ քաղաքականություն է վարում ՎՈՒԱՄ-ի շրջանակներում: Ինչ վերաբերում է Հայաստանին, ապա, կարծում եմ, նա մի կողմից կարող է բանակցություններ վարել Մինսկի խմբի շրջանակներում, մյուս կողմից երկկողմ բանակցություններ սկսել Ղարաբաղի հետ՝ այն ճանաչելու հարցի շուրջ: Սրանք երկուսն էլ մեկը մյուսին չխանգարող իրավահավասար գործընթացներ են եւ երկուսն էլ խնդրի լուծման նպատակ պետք է հետապնդեն:

Ստեփան Սաֆարյան

Ընդհանուր առմամբ, բանակցող կողմերի վարքագիծը եւ նրանց տրվող գնահատականները միշտ էլ կապված են հակամարտությունների լուծումների հետ: Խոսելով 1992թ. հելսինկյան քննարկումների մասին՝ նշեմ, որ դեռեւս այն ժամանակ ՀՀ արտգործնախարար Ռաֆֆի Կ. Հովհաննիսյանը Ազգային ժողովում իր ելույթի ժամանակ ասել է, որ այո՛, Հայաստանի Հանրապետությունը պետք է ճանաչի ԼՂՀ անկախությունը, բայց նախագահն ինքը պետք է որոշի դրա անհրաժեշտ ժամանակացույցը: Ցավոք սրտի, դրանից հետո եւ մինչ օրս, ո՛չ նախորդ գումարման խորհրդարաններում, ո՛չ էլ որեւէ այլ առյուծանում նման օրինագծեր չներկայացվեցին եւ նման պահանջներ չդրվեցին: Այնինչ, եթե մենք շարժվեինք հակառակ տրամաբանությամբ եւ նախապատրաստական աշխատանք տանեինք նշյալ խողովակով, այսօր իսկ Ադրբեջանի պաշտոնական անձանց շուրթերից իրենց պետության տարածքային ամբողջականության շրջանակներում ղարաբաղյան հարցի կարգավորման մասին հայտարարություններ չպիտի հնչեին: ՎՈՒԱՄ-ի եւ ՄԱԿ-ի շրջանակներում Ադրբեջանի վարած քաղաքականությունն արդեն իսկ կարելի է որակել որպես Մինսկի խմբի առջեւ ստանձնած պարտավորություններից ետ կանգնելու կամ դրանք խախտելու քայլ, այն դեպքում, երբ Լեռնային Ղարաբաղն իր վարքով՝ որպես կոնֆլիկտի կողմ, շատ օրինական վարքագիծ ունի:

Շավարշ Քոչարյան

Թե՛ հայկական, թե՛ ադրբեջանական կողմերը՝ որպես ԵԽ անդամներ, ղարաբաղյան հակամարտության խաղաղ կարգավորման պարտավորություն են ստանձնել: Սակայն եթե ՀՀ-ն ընդամենը իր ազդեցությունը պետք է ունենա խաղաղության ձեւավորման վրա, ապա Ադրբեջանը պարտավորվում է անմիջական քայլեր ձեռնարկել այդ ուղղությամբ: Կոսովոյի պարագայում հասկանալի է, որ վերջինիս անկախացման ողջ գործընթացն իրենց վրա են վերցրել Եվրոպան եւ Ամերիկայի Միացյալ Նահանգները, հետեւաբար կան ուժեր, որոնք էլ թելադրում են բանակցային գործընթացում Ալբանիայի մասնակցությունը կամ չմասնակցությունը: Ակնհայտ է, որ Կոսովոյի եւ Ղարաբաղի դեպքերում մենք գործ ունենք միջազգային հանրության տարբեր մոտեցումների հետ: Եվ հենց դա է պատճառը, որ Կոսովոն այսօր ունի անկախություն, իսկ Ղարաբաղը՝ ոչ:

Բաբկեն Սիմոնյան

ՀՀ-ում Սերբիայի պատվո հյուպատոս

Ի տարբերություն Կոսովոյի՝ Ղարաբաղն Ադրբեջանից խլված հող չէ, եւ տեղի հայությունն ինքնորոշվել է իր պատմական հայրենիքում: Իսկ, օրինակ, Կոսովոն սերբերն ալբանացիներից չեն խլել, այլ Կոսովոյի ալբանացիներն ինքնորոշվել են այլ պետության հաշվին: Այս առումով պետք չէ՝ արդյոք նախադեպ տեսնել ոչ թե Կոսովոյի ու Ղարաբաղի, այլ Կոսովոյի ու Նախիջեւանի միջեւ:

Շավարշ Քոչարյան

Սա հարցի պատմական կողմն է: Կարծում եմ, որ այստեղ կարելու է միջազգային հանրությանը փաստերի եւ իրողությունների արդարացի եւ հիմնավոր ներկայացումը, քանի որ վերջինիս համար առավել էական է այն, ինչ այսօր է, եւ ոչ թե այն, ինչ հազարամյակներ առաջ էր:

Մանուկ Գաբրիելյան հասարակական հոգեբան

Ղարաբաղում տեղի ունեցածն ինձ հիշեցնում է Նոստրադամուսի կանխատեսած իրողությունները. Ղարաբաղը՝ որպես ամեն բանի փլուզման սկիզբ: Հետաքրքիր է, արդյոք Խորհրդային Միության փլուզման եւ միութենական հանրապետությունների անկախացման ժամանակ էլ սեղանին էր դրված ամեն ինչ՝ ներառյալ Ղարաբաղի հարցը:

Ստեփան Սաֆարյան

Լեռնային Ղարաբաղի անկախացման հետ կապված, իսկապես, եղել է միջազգային արեւմտյան հզոր աջակցություն, եւ, այո, կարելի է շատ դեպքերում Ղարաբաղյան հարցը դասել խորհրդային կայսրության փլուզման անկյունաքարերի շարքում: Ցավոք, մենք մասեցինք այդ միջազգային աջակցությունը՝ դրա հետ միասին կորցնելով նաեւ խնդիրն իր տրամաբանական ավարտին հասցնելու բազմաթիվ հնարավորություններ: ԽՍՀՄ փլուզումը կամ կապիտուլյացիան, ինչպես շատ դեպքերում հիշատակում են վերլուծաբանները, ճանաչվեց արեւմտյան հասարակությունների ու պետությունների կողմից, իսկ նշյալ գործընթացի արդյունքում էլ ապագադրութացած Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունը անցնող տարիների ընթացքում հասցրեց ապացուցել, որ ինքն ունի ինքնիշխան պետությանը բնորոշ բոլոր չափանիշները եւ գոյության իրավունք՝ իբրեւ միանգամայն անկախ պետություն:

Շավարշ Քոչարյան

ԽՍՀՄ փլուզումը պայմանավորված էր նաեւ կայսրության կազմից ազատվելու, անկախանալու այն օրերին արդեն շրջանառվող մի ընդհանուր մղումով, եւ դրանով էլ կարելի է բացատրել հանրության, լինի դա տեղական, տվյալ դեպքում՝ միութենական, թե միջազգային, սատարող աջակցությունը: Ավելին՝ Ղարաբաղի հարցը քննարկման առարկա էր դեռեւս Կրեմլում եւ այդ տեսակետից զգալի էներգիա էր խլում խորհրդային ղեկավարությունից:

Ահա նման ընդհանուր մղումները հաշվի առնելով՝ նաեւ մեր օրերում, մենք կարող ենք հասկանալ, թե ո՞ւր է գնում աշխարհը, Եվրոպան, եւ թե ի՞նչ ուղղությամբ պիտի ընթանան Ղարաբաղն ու Հայաստանը, որպեսզի այդ հոսանքի մաս լինելով հանդերձ, կարողանան հեշտությամբ լուծել իրենց առջեւ ծառացած խնդիրը կամ խնդիրները:

Մանուկ Գաբրիելյան

Այս ամենն, իհարկե, շատ գեղեցիկ է հնչում. Կոսովոն արդեն անկախացել է եւ գնում է դեպի Եվրամիություն: Մինչդեռ դարաբաղյան խնդրի կարգավորումն ինձ հիշեցնում է վիլսոնյան Հայաստանը, որն այդպես էլ երբեւիցե իրականություն չդարձավ:

Հարակից ելույթներ եւ քննարկում

Ալեքսանդր Մանասյան

Երեւանի պետական համալսարանի Տեսական փիլիսոփայության ամբիոնի վարիչ

Ժամանակակից աշխարհում գոյություն ունի ճանաչման իրավական եւ քաղաքական սովորույթ: Եվ հաճախ այնպես է ստացվում, որ որոշ ոչ լեգիտիմ երկրներ ճանաչվում են, իսկ լեգիտիմներ՝ ոչ: Սա նշանակում է, որ հարցը մեծ մասշտաբով լուծվում է քաղաքական դաշտում: Սա իր հերթին մեզ պարտավորեցնում է անդրադառնալ մեր՝ հայկական կողմերի քաղաքական փաստարկներին, ինչը մենք, ցավոք սրտի, պատշաճ ձեւով չենք ներկայացնում:

1991թ. ԼՂՀ-ն կայացել է մերօրյա ադրբեջանական հանրապետությանը չպատկանող տարածքներում, որոնց մեջ, համաձայն փաստաթղթերի, մտնում են ոչ միայն մարզը, այլեւ հարակից բոլոր շրջանները: 1921թ. Կովբյուրոն որոշել է Լեռնային Ղարաբաղին ինքնավարություն շնորհել, մինչդեռ Բաքուն 1923թ. ԼՂԽՍ տարածքը սահմանել է Լեռնային Ղարաբաղի միայն մի մասի հիման վրա՝ անտեսելով, փաստորեն, Կովբյուրոյի որոշումը: Այսպիսով՝ մենք գործ ունենք Բաքվի կողմից հաստատված սահմանների հետ եւ ոչ թե միջազգային փաստաթղթի, եթե Կովբյուրոյի որոշումը դիտարկենք որպես այդպիսին:

Բացի դրանից, 1991թ. մերօրյա Ադրբեջանն ուղղակի հրաժարվել է Խորհրդային Ադրբեջանի իրավահաջորդը լինելուց՝ վերականգնելով ճշգրիտ, հստակեցված սահմաններ չունեցող մի պետություն՝ 1918-20թթ. Ադրբեջանական Դեմոկրատական Հանրապետությունը: 1992թ. մարտին, Հայաստանի եւ Ադրբեջանի հանրապետությունների՝ ՄԱԿ-ին անդամագրվելու ժամանակահատվածում ՀՀ առաջին նախագահը «Независимая газета»-ում հրատարակված իր հոդվածում նշում է, որ ինքը դարաբաղյան խնդրի լուծումը տեսնում է Ադրբեջանի տարածքային ամբողջականության մեջ՝ Ադրբեջանի սահմաններում ԼՂՀ ինքնավար կարգավիճակով: Դրանից հետո մինչ օրս մեր նախորդ եւ ներկա իշխանություններին չի հաջողվել խնդիրը հանել այն փոսից, որի մեջ այն գցել է առաջին նախագահը:

Խոսելով տարածքային ամբողջականության եւ ազգերի ինքնորոշման սկզբունքի մասին՝ նշենք, որ եթե տարածքային ամբողջականության սկզբունքը գերակայել ազգերի ինքնորոշման սկզբունքի նկատմամբ, ապա վերջինս պարզապես գոյություն չէր ունենա: Բայց անգամ տարածքային ամբողջականության սկզբունքի գերակայության դեպքում էլ այն չի կարող գործել Ադրբեջանի հանրապետության համար, որն իրեն հռչակել է որպես սահմաններ չունեցող մի պետության իրավահաջորդ: Իսկ ՀՀ-ն եւ՝ 1918թ.-ին ուներ սահմաններ, եւ՝ թե 1991թ.-ին կայացավ ՀԽՍՀ սահմանների հիման վրա:

Ցավոք, այս բոլոր փաստարկները այսօր մեզանում ավելի կամ պակաս չափով անտեսված են, եւ եթե մենք ինքներս խնդրի քարոզչական, գիտական կերպարում

աղավաղված մոտեցումներ ենք ցուցաբերում, ապա դիմացինից, մեզ լսողից ավելին սպասել չենք կարող:

Սերգեյ Շաքարյանց փորձագետ

Միանշանակ է, որ ՀՀ-ն պետք է ճանաչի ԼՂՀ անկախությունը: Իրավական դաշտում Հայաստանն իր այս քայլը պետք է հիմնավորի ԼՂՀ սահմանադրությամբ՝ ընդունելով Ղարաբաղի Հանրապետության հռչակած տարածքը՝ ԼՂԻՄ բոլոր շրջանները, Շահումյանի շրջանը եւ Գետաշենը: Ընդ որում, ՀՀ կողմից ԼՂՀ ճանաչման գործընթացը պետք է այնպես արվի, որպեսզի աշխարհը չկարողանա մատնանշել որեւէ բացասական կողմ կամ կետ: Ես առաջարկում եմ, որպեսզի Հայաստանի Հանրապետությունը անցնի երկրորդ հավասարազոր անվան՝ Արցախի կիրառությանը: Ինչ վերաբերում է միջազգային հանրությանը, եւ, մասնավորապես, հակամարտության մեջ անմիջականորեն ներգրավված Միսսկի համանախագահությանը, նշեմ, որ համանախագահների ֆորմատի փոփոխությունը տեղի է ունեցել 1997թ. հունվարից, իսկ մինչ այդ վերջիններս անվերապահորեն ճանաչում էին երեք կողմերի մասնակցությունը բանակցային գործընթացին: Փաստորեն, բարդություններն սկսվեցին այն բանից հետո, երբ գործընթացում ներգրավվեց ԱՄՆ-ը: Սա, իհարկե, չի նշանակում, որ ամերիկացիները մեր թշնամիներն են, սակայն այդ մասին է վկայում ժամանակագրությունը: Մի խոսքով՝ հայկական կողմերն իրենց գործունեությունը պետք է նպատակաուղղեն բանակցային սեղան ԼՂ անվերապահ, լիիրավ վերադարձի ուղղությամբ:

Ալեքսանդր Իսկանդարյան Լրատվամիջոցների կովկասյան ինստիտուտի տնօրեն

Բազմաթիվ են դեպքեր, երբ այս կամ այն պետությունները ճանաչում են որեւէ երկրի անկախությունը, իսկ մյուսները՝ ոչ: Այդպիսի օրինակ է չորս պետությունների կողմից ճանաչված Չեչնիան, Հյուսիսային Կիպրոսը եւ այլն: Նույնկերպ բազմաթիվ են նաեւ պետությունների տարածքային ամբողջականության խախտման դեպքերը, ինչպես օրինակ՝ Մալին, Սինգապուրը, Բանգլադեշը, Էրիթրեան: Ձարմանալի տրամաբանությամբ մեզանում առավտից երեկո չեն քննարկվում Բանգլադեշի կամ Էրիթրեայի օրինակները, բայց մենք հանկարծ ոգեւորվեցինք Կոսովոյի իրադարձություններով:

Խոսելով չճանաչված պետություններ մասին՝ նշենք, որ այդօրինակ կարգավիճակում էր նաեւ Խորհրդային Միությունը մինչեւ 1931թ., Չինաստանի ժողովրդական Հանրապետությունը մինչեւ 1971թ., Թայվանը՝ այսօր: Նման օրինակներ կարելի է անվերջ թվել ու թվել: Ուշագրավ է այն, որ մինչեւ 1971թ. Չինաստանը ճիշտ նույն կարգավիճակում էր, ինչ Կոսովոն այսօր. նրան ճանաչել էին ընդամենը մի քանի պետություններ, իսկ ՄԱԿ-ում նա որեւիցե առանձնահատուկ տեղ չէր զբաղեցնում: Այսպիսով, որեւէ սկզբունք մինչ օրս չի փոխվել եւ դրանցից որեւէ մեկն էլ երբեւիցե չի կիրառվել: Հետեւաբար խնդիրը ոչ թե իրավական հարթության մեջ է, այլ քաղաքական: Գոյություն ունեն ճանաչված ու չճանաչված պետություններ եւ անցումային շրջանի պետականաման, պետականակերպ կազմավորումների բազմաթիվ ձեւեր՝ սկսած Չեչնիայից կամ Հյուսիսային Կիպրոսի թուրքական հանրապետությունից եւ վերջացրած Կիպրոսի հունական մասով, որի անդամակցությունը ԵՄ-ին արդեն իսկ փաստացի կիսաճանաչում է:

Իսկ իրականում տեղի է ունենում հասկանալի մի գործընթաց, այն է՝ ՄԱԿ-ի իրավասությունների կրճատում եւ կազմակերպության աշխատանքային սեղանին

դրված մի շարք կարեւորագույն, առանցքային հարցերի, որոնց թվում պետությունների ճանաչման կամ չճանաչման հարցի դուրսբերում վերջինիս իրավասության շրջանակներից: Այդ դեպքում այլեւս ինչի՞ն է ծառայում Միավորված ազգերի կազմակերպությունը, եւ մի՞թե վերոնշյալ խնդիրների լուծման ապահովման նպատակ չէր հետապնդում կառույցի ստեղծումը: Եվ եթե ԽՍՀՄ փլուզումը հանգեցնում է ազգային խնդիրների զարթոնքի, իսկ ազգային խնդիրների զարթոնքն էլ, իր հերթին, հանգեցրել է ԽՍՀՄ փլուզմանը, ապա ՄԱԿ-ի իրավասությունների կրճատումը եւս հետեւանք է այդ խնդիրների տեղափոխմանը մեկ քաղաքական հարթությունից մյուսը: Ժողովրդավարությունն այստեղ ոչ մի կապ չունի:

Ինչ վերաբերում է վարչապետ Սերժ Սարգսյանի հայտարարությանը, թե Կոսովոն չի կարելի դիտել որպես նախադեպ, հասկանալի է, որ բուն խնդիրը ոչ թե իրավական դաշտում է կամ ՄԱԿ-ում, այլ Ռուսաստանի եւ Արեւմուտքի՝ լայն իմաստով, ու ԱՄՆ-ի՝ նեղ իմաստով, հակադրության մեջ է: Նման իրավիճակում անհրաժեշտ է հստակ գիտակցել քո սեփական շահը առանձին, կոնկրետ պահի համար: Ուստի այս տրամաբանությամբ միանգամայն բացատրելի է հայտարարությունն այն մասին, թե Կոսովոն բացարձակապես նման չէ Ղարաբաղին: Մենք, միեւնույն է, ոչինչ էլ չէինք շահի, եթե անգամ այս երկու հակամարտությունները միանգամայն նման լինեին, քանզի ամեն բան քաղաքական դրդապատճառներ ունի եւ որոշվում է քաղաքական հարթության վրա, որտեղ խաղի էությունը կայանում է նրանում, որ Ռուսաստանը հստակ եւ խիստ մեզ թելադրում է իր կանոնները անգամ իր հետ ուղղակիորեն կապ չունեցող հարցերում: Այսինքն՝ Ռուսաստանը փորձում է իրեն պահել այնպես, ինչպես ժամանակին իրեն պահում էր Խորհրդային Միությունը կամ այսօր իրեն պահում է Միացյալ Նահանգները՝ հայտարարելով, որ աշխարհի ցանկացած կետում կան իր սեփական ազգային շահերը: Տվյալ դեպքում, Կոսովո ստեղծելով անտեսում են Ռուսաստանին, եւ նշանակություն չունի Կոսովոյի՝ որպես պետություն ձեւավորված լինել կամ չլինելը: Հետեւաբար, առկա է մի իրավիճակ, որում ձեւավորվում է պետությունը, տվյալ դեպքում՝ Կոսովոն, եւ եթե նրա ճանաչման հարցը ՄԱԿ-ում կարող էր խոչընդոտներ առաջացնել (Ռուսաստանը, հասկանալի պատճառներով, կխանգարեր դրան), ապա այն կարելի է լուծել միանգամայն այլ ճանապարհով, մանավանդ որ միջազգային հանրությունն այսօր դրանում որեւէ խնդիր չի տեսնում: Այսինքն՝ առաջնային պլան մղելով միայն սեփական շահերն ու հետաքրքրությունները՝ կարելի է Կոսովոն ճանաչել կամ՝ ոչ, նախ ճանաչել, հետո հրաժարվել դրանից, եւ նույն սկզբունքային տրամաբանությամբ էլ որոշ տարածքների համար այն դիտարկել որպես նախադեպ, իսկ մյուսների համար՝ ոչ: Ամեն դեպքերում, ինքնին փաստ է, որ ալբանացիները կոնֆլիկտի հետ աշխատեցին որպես գործիք եւ հասան ցանկալի արդյունքի: Ու այսօր կանգնած չէ Կոսովոյի՝ Ալբանիային միանալու հարցը (եթե որեւէ մեկը միանա, ապա դա, հաստատ, Կոսովոն չի լինելու):

Այսպիսով, հարցը քաղաքական հարթության մեջ է եւ իրավական փաստարկները կարելի է վկայակոչել միմիայն որպես քաղաքական գործիք:

Մանուկ Գաբրիելյան

Մեր ասած յուրաքանչյուր խոսք մնում է պատմության մեջ: Երբ փոքր էի, ամերիկյան քաղաքական գործիչներին նայում էի հայի աչքերով եւ զարմանում, թե ինչո՞ւ նրանք չեն ասում ճշմարտությունը Հայաստանի մասին: Իսկ նրանք խոսում էին իրական քաղաքականության մասին: Ե՞րբ է գալու ժամանակը, երբ մենք մի կողմ կդնենք իրական քաղաքականությունը եւ կսկսենք խոսել բուն հարցերի մասին:

Սերգեյ Շաքարյան

Արեւմուտքի գլխավոր խնդիրը Եվրոպան, Եվրամիությունը կոսովո-ալբանական թմրամաֆիայից մաքրելն է, թեեւ ոչ ոք չի խոսում այդ մասին: Չի բացառվում, որ Կոսովոյի օրինակով ստեղծվում է Եվրոպայում թմրաշրջանառությանը նպաստող անկլավային կամ կիսաանկլավային մի պետություն: Կոսովոն կոնկրետ էթնիկ տարրով բնակեցված տարածք է, որտեղից ժամանակին բոլոր օրինական ուղիներով կարելի էր արտաքսել ալբանացիներին (ի դեպ՝ հետագայում նույնկերպ կարելի է վարվել նաեւ թուրքերի հետ): Խնդիրը հետեւյալն է՝ ազատվել արեւելամահմեդական ցանկացած կազմակերպված հանցավորությունից Եվրոպայի նկատմամբ: Ցավոք սրտի, այսօր դա արվում է որեւէ պետության հաշվին, որպիսին կարող էր լինել անգամ ոչ Սերբիան:

Լարիսա Ալավերդյան

ՅՅ ԱԺ «Ժառանգություն» խմբակցության պատգամավոր

Շնորհակալություն հետաքրքիր բանավեճի համար: Կցանկանալի անդրադառնալ այստեղ հնչած երկու կարծիքի: Նախեւառաջ ի՞նչ է նշանակում ռեալ, իրական քաղաքականություն: Այն ինձ հետաքրքրում է ցանկացած կատեգորիայի դիմամիկայի մեջ եւ տրված չէ մեկընդմիշտ: Ովքե՞ր են այդ քաղաքականության կերտողները՝ մե՞նք, թե՞ ուրիշները: Եվ մենք կարո՞ղ ենք արդյոք մեր ազդեցությունն ունենալ այդ ռեալ քաղաքականության վրա: Գուցե հակառակ պարագայում ստացվի այնպես, ինչպես օրենքը չի կարող ընդունվել որպես մեկընդմիշտ տրված եւ հաղթական քայլ կամ քարտ, նույնձեւ եւ իրական քաղաքականությունը չի կարելի համարել մեկընդմիշտ տրված, իսկ մեզ էլ դիտարկել արդեն որպես նրա գերին կամ պատանդը:

Այսօրվա քննարկման ընթացքում գրեթե բոլորն էլ համակարծիք են, որ Հայաստանին ու Ղարաբաղին, եւ նախեւառաջ Հայաստանին ուղղակի պակասում է նախաձեռնողականությունը: Մեզ զարմանալիորեն բնորոշ է արեւելյան ծուլությունը եւ, կարծես թե, համաձայնողականությունը եղած իրավիճակի հետ: Ինչքան էլ որ պատմության բոլոր չարիքներով անցնելուն եւ դրանց արդյունքում որակապես փոխվելուն պարտադրված լայն զանգվածների դեպքում հասկանալի թվա համաձայնողական վարքագիծը, ապա դա միանգամայն անհասկանալի, անբացատրելի եւ նույնիսկ անընդունելի է քաղաքական էլիտայի համար: Ցավն էլ այն է, որ Հայաստանում քաղաքական էլիտան լրջորեն չի զբաղվել ու չի զբաղվում այդ հարցերով: Մենք այլեւս կարիք չունենք խնդրին մոտենալ որպես Արցախի կամ Ղարաբաղի հարց, դա զուտ ազգային (նկատի ունեմ էթնիկ տարրը) կամ պետական հարց է: Փորձելով բաժանել Արցախի հիմնահարցը Հայաստանից՝ մենք ընկնում ենք մի արիեստական ծուղակի մեջ:

Ինչ վերաբերում է քաղաքական կամ իրավական փաստարկներին, հիշենք, որ ցանկացած քաղաքական լուծումից հետո էլ, անգամ ամենաուժեղ պետությունները սկսում են բերել կեղծ կամ իրական իրավական հիմնավորումներ: Մեր ողջ դժբախտությունն այն է, որ ունենալով ուժեղ, հաղթական փաստարկներ, մենք դրանք չենք օգտագործում: Եվ այստեղ ես տեսնում եմ ոչ թե քաղաքականության բացակայություն, այլ ապաքաղաքականություն, մի բան, որն ուղղված է ընդդեմ այն իրավական փաստարկների, որոնք պետք է դառնային գործիք մեր քաղաքականության մեջ: Այսպիսով՝ ունենալով ուժեղ փաստարկներ եւ չօգտագործելով այդ գործիքները, սոսկ սպասելով, թե քեզ ինչ կառաջարկեն՝ նմանվում ես բոլորին «այդ» ասող թեթեւամիտ կամ թեթեւաբարո մի կնոջ: Մյուս կողմից՝ իրապես անհասկանալի եմ Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության ժողովրդի ինքնորոշման իրավունքի արծարծումները Հայաստանի կողմից, այն

դեպքում, երբ մենք, խոսելով դրանց մասին, անտեսում ենք արդեն իսկ ձեռք բերված, իրականացված ինքնորոշման իրավունքի մերօրյա ուղենախարտները: Ադրբեջանը տվյալ դեպքում ուղենախարտ է արդեն ճանաչված, պետական հայտնի միավորի տարածքում արդեն իսկ կայացած, սեփական լեզու, տարածք կամ սահմաններ ունեցող եւ դրանց նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող մարզի տարածքային ամբողջականության իրավունքը: Այսինքն՝ մենք արդեն իսկ ունեցել ենք ինքնորոշված մի ժողովուրդ, ԼՂԻՄ տարածքում, որը երբեւիցե, անգամ խորհրդային ժամանակներում, Ադրբեջանի անքակտելի մասը չի հանդիսացել, այլ գտնվել է սոսկ նրա կազմում: Մենք, փաստորեն, չենք օգտագործել մեր այս գործիքը, որպեսզի կարողանայինք հաստատուն դարձնել մեր տեղը ռեալ քաղաքականության մեջ եւ, այո՛, ստիպել մեզ հետ փոքր-ինչ հաշվի մատել:

Պետք է հիշեն ժամանակին դարաբաղյան հիմնահարցի կարգավորման շրջանակներում Իրանի Հանրապետության նախագահի հետ ունեցած հանդիպումս, որի ժամանակ նա նշեց, որ անգամ մեկ մեղուն իր դերակատարությունն ունի մեծ մեղվանոցում, եւ մեղվանոցն իր հերթին կայացած է այնքանով, որքանով որ յուրաքանչյուր առանձին մեղու անում է իր գործը: Փաստորեն, յուրաքանչյուր «մեղվի» կատարած գործով փոխվում է քաղաքականությունը կամ քաղաքական իրավիճակը:

Ցավոք, մենք չենք անում մեր ամենօրյա աշխատանքը՝ սկսած ներքին քաղաքական դաշտից եւ վերջացրած արտաքին հարաբերություններով:

Եվ որպես վերջաբան՝ հորդորս այն է, որ մենք օգտագործենք մեր ունեցած, արդեն իսկ եղած քաղաքական գործիքները եւ ջանանք ստեղծել նորերը, որպեսզի կարողանանք ռեալ քաղաքականության դաշտում մեր սեփական պարը պարել, երգը երգել կամ թե խաղը խաղալ: Այո, մենք ամեն ինչ հիշում ենք, բայց անցյալի քայլերը կամ սխալները պետք է ընդունել ոչ թե որպես պարտություն, այլ որպես դաս, որը սերտած, ուժեղացած կկարողանանք շարժվել առաջ:

Աշոտ Խուրշուդյան

Մարդկային զարգացման միջազգային կենտրոնի փորձագետ

Կոսովոյի նախադեպն իսկապես շատ կարելոր է: Պազապես եկեք հիշենք նաեւ մեր բանակցությունները նախքան այս նախադեպը եւ թե մենք ինչ փաստարկների դեմ էինք պայքարում: Իսկ հիմա, երբ մենք փաստացի ունենք այն, ինչ ցանկացել ենք, փորձում ենք դրանից հրաժարվել եւ դրա դեմ պայքարել՝ չճանաչելով Կոսովոն որպես նախադեպ: Ուստի ամենեւին էլ կարիք չկա արժեզրել Կոսովոյի նախադեպը՝ ելնելով պատմական, ահաբեկչական կամ տարբեր այլեւայլություններից, առանց մեզ էլ ադրբեջանցիները դա շատ լավ անում են: Մյուս կողմից՝ Կոսովոյի նախադեպը մեզ կարող է հետաքրքրել, մեզ պետք է միայն կառուցվածքային առումով, քանզի իր բովանդակությամբ այն ընդհանրապես չի համընկնում Ղարաբաղի հետ: Եթե հարցին մոտենանք պատմականորեն, ապա կարելի է ասել, որ Կոսովոն այսօր Սերբիայի համար նույնն է, ինչ Հայաստանի համար Նախիջևանը 1918թ., իսկ եթե նայենք մշակութային տեսանկյունից, ապա Կոսովոն Սերբիայի համար նույնն է, ինչ Ղարաբաղը Հայաստանի: Այսինքն՝ երկրորդ՝ մշակութային հանգամանքն է մեզ միացնում սերբերին: Իսկ ահա կառուցվածքային տեսանկյունից Կոսովոյի դեպքում տարածքային ամբողջականության սկզբունքը կողմերից մեկի ակնհայտ անհամաձայնությամբ մղվում է ետին պլան: Ահա սա է այն փաստարկը, որի վրա մենք պետք է հենվենք: Եվ հենց այս վերջին կետն է, որ յուրահատուկ է դարձնում Կոսովոն, որովհետեւ Չեխոսլովակիայի փլուզման դեպքում էլ տարածքային

ամբողջականության սկզբունքը առանձնահատուկ ուշադրության չարժանացավ, քայց դա արվեց «թավշյա ապահարգանի» դիմած կողմերի փոխհամաձայնությամբ:

Կարծում եմ, որ Հայաստանի կողմից Ղարաբաղի անկախությունը ճանաչել կամ չճանաչելու քայլը, վարքը, անպայմանորեն կազդի ՀՀ արտաքին քաղաքականության վրա: Մեր դիվանագիտական կորպուսը ակտիվ եւ նախաձեռնող քաղաքականության միջոցով պետք է լայն աշխատանք ծավալի, որպեսզի Կոսովոյի նախադեպը քաղաքականապես հնչի տարբեր պետությունների շուրթերից: Ակտիվ նախաձեռնող աշխատանք պետք է տանել Ռուսաստանի հետ: Պետք է գիտակցել, որ այժմ եկել է ապակենտրոնացած, ինչու չէ, նաեւ Մինսկի խմբի շրջանակներից դուրս բանակցություններ վարելու պահը: Եվ Կոսովոյի նախադեպը հիմնալի առիթ է մեր բանակցային խաղաքարտերն ուժեղացնելու համար:

Բորիս Նավասարդյան
Երեւանի մամուլի ակումբի նախագահ

Խորապես համոզված եմ, որ Կոսովոն, իրոք, նոր իրավիճակ է առաջ բերում թե՛ միջազգային հարաբերությունների ասպարեզում, թե՛ տարածքային ամբողջականության խնդիրների հետ կապված: Դա գուցե գալիս է դիալեկտիկական որոշակի օրենքների տրամաբանությունից, մասնավորապես՝ քանակական փոփոխությունները որակականի վերաճելու սկզբունքից: Մենք նոր իրավիճակում ենք, որն ինքնին պահանջում է նոր մոտեցումներ, նոր գաղափարներ եւ նոր ջանքեր, քանզի Կոսովոն եւ նրանով պայմանավորված փափոխությունները արդեն հասցրել են հանգեցնել ՄԱԿ-ի ճգնաժամին: Կարելի է նաեւ, թե քանի պետություն է ճանաչում Կոսովոն եւ թե որոնք են այդ պետությունները, քանզի դա նույնը չէ, ինչ Թուրքիայի կողմից Հյուսիսային Կիպրոսի ճանաչումը:

Արամ Հարությունյան
ՀՀ ԱԳՆ փորձագետ

Ներկա դրությամբ մոտավորապես 10 հազար 880 քառ. կմ զբաղեցնող Կոսովոյում բնակվում են 2 միլիոնից ավելի մահմեդականներ, մոտավորապես 2 մլն 200 հազար: Բնակչության 92%-ն ալբանացիներ են, եւ մոտ 200 հազար կոսովաբնակ սերբեր հեռացել են իրենց բնակավայրի սահմաններից: Այսպիսով, բնակչության մյուս 2-3%-ը սերբեր են, իսկ մնացյալը՝ թուրքեր եւ զնչուներ:

Այն, ինչ Կոսովոն ստացավ միջազգային հանրության կողմից, չստացավ եւ ոչ մի պետություն: Ի սկզբանե մի քանի տարի առաջ հայտարարվեց, որ տարածքը վերադարձ չունի, չի կարող մասնատվել, բաժանվել եւ կամ տրվել մեկ այլ պետության: Փաստորեն, Կոսովոյի անկախացումն այսօր արդեն անակնկալ չէր, քանի որ դեպքերի զարգացումը հետեւողականորեն տանում էր դրան: Խոսելով նախկինում ավտոնոմ, իսկ այսօր արդեն իսկ անկախ այդ երկրամասի պետականաշինության գործընթացից՝ ասենք, որ միջազգային հանրությունն ապահովել էր նրան այն բոլոր ատրիբուտներով, որոնք անհրաժեշտ են չճանաչված տարածքին, որպեսզի այն կարճ ժամանակում ստանա անկախություն եւ ճանաչում:

Մի քանի կետով ներկայացնեմ նաեւ այն, ինչ այսօր կատարվում է մեր հակառակորդների մոտ՝ Բաքվում: Միանշանակ ադրբեջանական կողմում խուճապ է: Դուրս է գալիս (Կոսովոն՝ դրան օրինակ), որ միջազգային խաղաղապահ ուժերը անկախության կողմնակից են: Իսկ ի՞նչ, եթե մի 15-20 տարուց Ղարաբաղում էլ չի հայտնվի մեկը, ով կասի նույնը, ինչ եղավ Կոսովոյի դեպքում: Կոսովոյի նախադեպն առանձնահատուկ է դարձնում նաեւ այն հանգամանքը, որ հարցը լուծվել է՝

շրջանցելով ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհուրդը: Մյուս կողմից էլ Կոսովոյի նախադեպը կարեւորվում է նաեւ նրանով, որ այժմ ստեղծվել է երկրորդ ալբանական պետությունը:

Թաթուլ Հակոբյան

Կոսովոյի նախադեպի արժեզրկումն արվում է պաշտոնական ամենաբարձր մակարդակներով, ինչը, ենթադրում են, պայմանավորված է Հայաստանի՝ Ռուսաստանից կախված լինելու հանգամանքով: Ինչպիսի՞ն կլինե՞ր Հայաստանի դիրքորոշումը, եթե Ռուսաստանը նման նյարդային արձագանք չցուցաբերեր Կոսովոյի անկախության ճանաչման հարցում: